

**'Akapapa'anga
nā te auPū'āpi'i
'ō te 'Āpi'i**

Tuarua

2023

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TIRENI

Kia orāna

Meitaki nō te ‘āriki kia piri mai koe ‘ē tā’au au tamariki ‘āpi’i ki roto ‘i te Tārē’anga-Tangata’Ite’Āpi’i (CensusAtSchool).

‘E ākā ‘inangaro tō mātou ‘i te tuku ‘i te au tāta tika tikāi, nō runga ‘i te au tamariki ‘āpi’i o Nū Tīreni ki roto ‘i tō rātou rima, ‘ei akama’ata atu ‘i tō rātou kite karape taieni manamana, nō te au ‘akapapa’anga tāta.

Kā rave te tamariki ‘āpi’i ‘i teia, ‘i te tuātau ‘āpi’i, ‘ē tae ‘ua atu ki te ‘openga mata’iti 2024. Ka anoano rātou ‘i tā’au **número rētita**, tē ka ‘īmēre ‘ia atu kiā koe, ‘i te tuātau ‘ē rētita ei koe. Ka tu’era te ngūtupa ki tā’au au tamariki ‘āpi’i, kia ‘akīkī ‘i teia Tārē’anga-tangata ‘i te tuātau tei tau iā koe, ‘inārā, tē ‘akamāro’iro’i nei mātou ‘i te au ‘āpi’i, kia rave ‘i teia ‘i te tuātau vaitata atu ki te taime ‘ē ‘akamata ei teia vāito’anga.

Nō tēta’i tauturu, ‘e rīngi, mē kore, ‘e ‘īmēre atu ‘ia Rachel Cunliffe, te ‘aka’aere ‘ō te Tārē’anga-Tangata’Ite’Āpi’i: (027) 3733 746 mē kore census@stat.auckland.ac.nz.

Kia mataora!

Tūkati'anga Pu'apinga

Kia piri mai te au tamariki 'āpi'i:

<https://www.censusatschool.org.nz/take/>

Rētita'anga 'i te pū'āpi'i:

<https://new.censusatschool.org.nz/take-part/register/>

Tuku 'aka'ou 'i te nūmero rētita'anga 'i te pū'āpi'i:

<https://new.censusatschool.org.nz/take-part/resend/>

‘Ea’ā tō roto

‘Ākara’anga poto ‘i te au Uiui’anga	5
‘I muri ake ‘i te au Ui’anga	17
‘Akapapa’anga nō te Te’ate’amamao ‘i te Pi’a ‘Āpi’i	35

‘Ākara’anga poto ‘i te au Ui- ui’anga

Ko te ‘akamārama’anga mei kō mai ‘i te Tārē’anga-Tangata’Ite’Āpi’i, kā riro tei reira ‘ei tauturu iā koe, kia mārama, ‘ē kia ‘ākarakara atu ‘i te tāta nō runga ‘i te au tamariki māpū. Ko te Tārē’anga-Tangata’Ite’Āpi’i, tē rave’ia nei tē reira ki Nū Tīreni, ‘ē pērā katoa, ki tēta’i atu au ‘enua takapini ‘i teianei ao. Ko te au ‘akakitekite’anga tā’au ka ‘ōronga mai, ka rauka te reira ‘i te au tamariki ‘i te tā’anga’anga, nō te au tumu’anga ‘āpi’i. Meitaki ma’ata nō tō’ou tuātau, ‘ē te māro’iro’i.

‘Akakitekite’anga muna

Ko te au ui’anga tei ‘akairo’ia ki te ‘Akairo Muna, ka ‘aere ‘ua tei reira ki roto ‘i te ngā’i tinamou ‘ō te papa-tāta ‘ā te Tārē’anga-Tangata’Ite’Āpi’i. Kāre rātou e ‘akaāri’ia ki tō’ou pū’āpi’i ‘i roto ‘i te tāta ‘ā te pupu.

Ko tā’au au pau’anga ki te ui’anga 6-20, ka ‘ōronga’ia tei reira ki tō’ou pū’āpi’i, kia rauka iā koe te kimi mārama, nō runga ‘i te piri’anga ‘i rotopū ‘i te au tūkē ‘i roto ‘i te pupu.

Ko te toenga ‘ō te au ui’anga, ka ‘ōronga takakē’ia tei reira ki tō’ou pū’āpi’i. Kāre e rauka ia rātou te ‘aka’āite ‘i tei reira ki tēta’i ‘ua atu pa’u’anga tā’au ‘i ‘ōronga mai.

Nō runga iā koe

1. ‘Ea’ā tō’ou tūtū tangata?

- Tāne
- Va’ine
- Tēta’i tūtū tangata kē atu (“akataka mai”):
- ‘Akaruke ‘i te ui’anga

2. ‘Ea’ā tō’ou tārē mata’iti?

mata’iti

3. Ko 'ai tō'ou 'enua 'ānau'anga?

- Nū Tīreni
- 'Autirēria
- Paratāne
- Tinitō ('Iti tangata nō te Republic ō China)
- 'Inītia
- 'Āperika 'i te Tonga
- 'Āmoa
- Kūki 'Airani
- Tēta'i 'enua kē atu (Taipu 'i te ingoa 'ō te 'enua):

4. Ko'ai tō'ou ivi, mē kore ra, pupu tū tangata tei roto koe? Māka ki roto 'i te vā, mē kore, 'i te au vā tei 'akataka'ia.

- Papa'ā Nū Tīreni
- Māori
- 'Āmoa
- Kūki 'Airani Māori
- Tonga
- Niue
- Tinitō
- 'Inītia
- Tēta'i 'enua kē atu mei te DUTCH, TIĀPĀNI, TOKERAU, Mē kā tika kia 'akakite mai:

5. ‘Ēia au tū reo ka rauka iā koe ‘i te tuatua nō runga ‘i tēta’i au ‘apinga ‘ē tā’anga’anga ‘ia ana ‘i te au rā ravarāi?

Muna

Te au reo

6. ‘Ē tā’anga’anga ana koe ‘i te rima katau, rima kaui, mē kore ra, ngā rima rava ‘ē rua?

- Rima katau
- Rima kaui
- Nga rima rava ‘ē rua

7. ‘Ea’ā te kara o tō’ou mata?

- Auīka / Moana
- Paraoni
- Re’ure’u
- Matie
- Paraoni-Matie-Kōro

8. ‘Ea’ā te kara nātura o tō’ou rouru?

- Kerekere
- Ke’uke’u
- Paraoni
- Muramura
- Teatea

9. ‘Ea’ā tikāi te tū nātura o tō’ou rouru?

Tikatika

'Atu'atu

Mingimingi

Tāviriviri

Vāito'anga

10. 'Ea'a tō'ou teitei me kāre ū'ou tāmaka? Pa'u ki te tenitimita (centimetre) vaitata.

cm

11. 'Ea'a te roa 'i tō'ou tapuae vaevae, me kāre ū'ou tāmaka? Tātā 'i te pa'u'anga ki roto 'i te tenitimita ki te tai tōpata tētimara (one decimal place).

a. Tapuae vaevae kaui	<input type="text"/>	cm
b. Tapuae vaevae katau	<input type="text"/>	cm

12. 'Ea'a te vāito 'i te punupunu 'ō te pa'u'anga o tō'ou rima kaui? Tātā 'i te pa'u'anga ki roto 'i te tenitimita, ki te tai tōpata tētimara (one decimal place).

cm

13. ‘Ea’a te vāito ‘i te punupunu o tō’ou nui rima ‘i te tua kaui? Tātā ‘i te pa’u’anga ki roto ‘i te tenitimita ki te tōpata ta’i tētimara.

cm

‘Āpi’i

14. ‘Ea’a tā’au rāvenga e tā’anga’anga putuputu ana, nō te ‘aere ki te ‘āpi’i?

- ‘Aere ‘aere
- mōtokā
- pati (bus)
- rēruē
- pātikara
- pa’ī
- pātikara matīni
- Papa-‘akateretere (skateboard)
- Tēta’i mataāra kē

15. ‘Ea’a te roa e tae ei koe ki te ‘āpi’i? Tātā ‘i te pa’u’anga ki te meneti vaitata

meneti

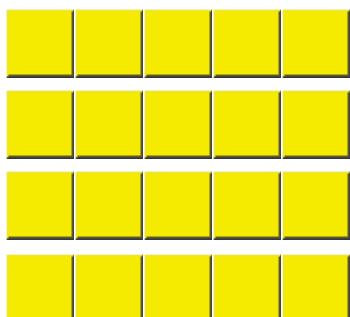
16. ‘Ea’a te teima’ā o tā’au kete ‘āpi’i ‘i teia ra? Tātā ‘i te pa’u’anga ki roto ‘i te kirokarāmu ki te ta’i tōpata tētimara.

kg

Tārekareka

17. ‘Ea’a tō’ou viviki me ‘akaāu taki rua koe ‘i teia au tūtū? Pata ki runga ‘i te “Akamata” ‘ē oti, pata ki runga ‘ē rua pi’ā nō te ‘e’eu ‘i tō rāua tūtū. Me ‘āiteite te ngā pi’ā, ka ma’eu ‘ua rāua. Pata ē pou ‘ua atu te pi’ā tūtū ‘i te ‘e’eu.

Pata ki runga i te ‘akamata

18. ‘Ea’a te viviki ‘i tō’ou taime ‘uti? Pata ki runga ‘i te pitopito matie. Pata viviki me tiēni te kara ki te muramura.

Pata ki runga i te ‘akamata

19. ‘Ea’a te roa ka rauka iā koe ‘i te tū ki runga ‘i tō’ou vaevae kaui, ma te tōpiri i tō’ou mata? Tātā ‘i te pa’u’anga ki roto ‘i te tēkoni.

tēkoni

- 20 a. ‘Ea’a te mamao ‘i tō’ou rere tū’anga? Tātā ‘i te pa’u’anga ki te tenitimita vaitata.

cm

20 e. ‘I tā’anga’anga ana koe ‘i tēta’i tāketi nō te ‘akatano’anga ki runga?

- ‘Āē
- Kāre

‘Anga’anga raverave

21 a. Mei te a'a tō'ou ora 'i moe ei 'i napō? Tātā 'i te pa'u'anga ki te 'āpa ora vaitata atu.

 :   pm

21 e. Mei te a'a tō'ou ora 'i ara mai ei koe 'i teia pōpongi? Tātā 'i te pa'u'anga ki te 'āpa ora vaitata atu.

 :   am

22. Nō te ma'ata'anga 'i tō'ou au rā 'āpi'i 'i oti 'ua ake nei, 'ea'a te roa 'i tō'ou tuātau 'i te tā’anga’anga 'i te screen, 'i muri ake 'i te tere'anga 'āpi'i, 'ē 'i mua ake ka 'aere ei koe 'i te moe? Tātā 'i te pa'u'anga ki te 15 meneti vaitata atu. Tātā 'i te, kārē, mē kāre ō'ou taime 'i pou ana ki runga 'i te screen.

 ora   meneti

23 a. Ko tei'ea 'i teia au apinga tā'au 'i tā’anga’anga **‘i teia ‘epetoma ‘i topa ake nei?** (Ka ‘akatika’ia koe kia ‘iki tere atu ‘i te ta’i.)

- Tā'au terepōni 'apaipai
- You Tube
- Instagram
- Snapchat
- Pukamata
- Twitter
- Tik Tok
- Twitch
- Pinterest
- BeReal
- Whatsapp
- Reddit
- Discord
- Kāre 'i tēta'i o teia au 'apinga

23 e. Ko tei'ea 'i teia' au 'apinga tā'au 'i tā'anga'anga ana koe, 'ē **4 mē kore, ma'ata atu te taime 'i nana'i?**

- Tā'au terepōni 'apaipai
- You Tube
- Instagram
- Snapchat
- Pukamata
- Twitter
- Tik Tok
- Twitch
- Pinterest

- BeReal
- Whatsapp
- Reddit
- Discord
- Kāre ‘i tēta’i o teia au ‘apinga

Mānakonako

24 a. ‘I roto ‘i tēta’i 5 kupu, mē kore, iti mai, ‘ea’ā i tō’ou manako te **‘apinga pu’apinga rava atu nō’ou**, nō te ‘aere’anga ki runga ‘i te roro-uira-ao-rangi.

Mē kāre koe ‘i kite, taipu, **kāre au ‘i kite**.

24 e. ‘I roto ‘i tēta’i 5 kupu, mē kore, iti mai, ‘ea’ā i tō’ou manako te **‘apinga kino rava atu nō’ou**, nō te ‘aere’anga ki runga ‘i te roro-uira-ao-rangi.

Mē kāre koe ‘i kite, taipu, **kāre au ‘i kite**.

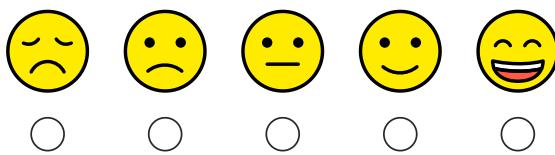
24 i. Kua ārai ake koe ‘i tēta’i tangata ‘i runga ‘i te roro-uira-ao-rangi ‘i teia **‘epetoma ‘i topa ake nei?**

- ‘Āē
- Kāre

25 a. Kua mataora āinei koe ‘i te ma’ata’anga ‘ō te tuatau?

25 e. ‘Ē’ia ō’ou taeake pirimou tikai?

26 a. ‘I roto ‘i tēta’i 5 kupu, mē kore, iti mai, ‘ea’ā i tō’ou manako te **tumu tikāi** ‘i inu ei te au māpū tamariki ‘i te kava?

Mē kāre koe ‘i kite, taipu, **kāre au ‘i kite**.

26 e. ‘I roto ‘i tēta’i 5 kupu, mē kore, iti mai, ‘ea’ā i tō’ou manako **tē kā tupu** ‘i te au māpū tamariki ‘ē inu kava ana?

Mē kāre koe ‘i kite, taipu, **kāre au ‘i kite**.

26 i. ‘I to’ou manako’anga, ‘e mea meitaki āinei ‘i te au māpū tamariki o tō’ou uki, te inu ‘i te kava?

- ‘Āē
- Kāre
- Tei runga ‘ua
- Kāre au ‘i kite

26 o. Kua kite au ē, ‘ē riro ana te kava ‘ei manamanatā nō tēta’i au māpū tamariki.

- Pāto’i pakari au

- Pāto'i
- 'Akatika
- 'Akatika pakari
- Kāre au 'i kite

27. Ko tē'ea te 'iki'anga meitaki rava atu, nō te 'akataka mai 'i tō'ou mānakonako'anga nō runga 'i te tau'anga reva?

- 'E manamanatā ma'ata tikāi, ka anoano kia 'akatanotano'ia 'i teia taime.
- 'E manamanatā, ka anoano kia 'akatanotano'ia 'i te au tuātau ki mua.
- Kāre 'i te manamanatā.
- Kāre au 'i kite

28 a. Ka tau ainei te 'ara painapa ki runga 'i te pīta (pizza)?

- 'Āē
- Kāre
- Kāre au 'i kite

28 e. 'Ea'a tā'au tū 'āiti kirīmi reka rava atu?

Mē kāre koe 'i kite, taipu, **kāre au 'i kite**.

28 i. Ko tē'ea te mea ngari rava atu kiā koe, ko te kiore ngiāo, mē ko te puakaoa?

- Kiore ngiāo
- Puakaoa
- Kāre aku iki'anga

28 o. ‘Ea’ā tā’au tipōti reka rava atu i te kanga/rave?

Mē kāre koe ‘i kite, taipu, **kāre au ‘i kite**.

29. Mē kā rauka iā koe ‘i te ui ‘aka’ou ‘i tēta’i ui’anga ‘i roto ‘i teia vāito’anga, ki te au tamariki ‘āpi’i o Nū Tīreni nei, ‘ea’ā tē reira?

Mē kāre koe ‘i kite, taipu, **kāre au ‘i kite**.

30. Mē kā tika, ‘e ‘ākara ‘i tā’au au pa’u’anga, ‘i mua ake ka tāina ei koe.

- Tē taputo’u nei au ē, kua tika te au pa’u’anga tāku ‘i ōronga atu ‘i tāku i kite.

Tuku’ia

'I muri ake 'i te au Ui'anga

Tatau kia mārama 'i te au ui'anga tā mātou ka tā'anga'anga 'i roto i te 'akapapa'anga ui'anga 'ō te Tārē'anga-Tangata'Ite'Āpi'i 2023. Pēnei, ka 'inangaro koe 'i te tā'anga'anga 'i teia 'ei 'akamata'anga i tā'au 'uri'uri manako, ki tā'au au tamariki āpi'i.

'I roto i te ma'ata'anga 'ō te au tu'anga, pēnei, kāre 'e 'akapāpū'anga ē, 'e ui'anga tano tika tikāi tēta'i. Nō tēta'i 'ua atu pupu 'ō te 'āpi'i tuarua, 'ē rave'ia ana tēta'i 'uri'uri'anga manako, nō runga 'i te au tu'anga ngatā 'ō te au ui'anga 'ō teia vāito'anga. Ko tēta'i o teia 'i ō mai ki roto, ko te manamanatā i te tua 'ō te peu, mē kore, te ora'anga, 'ē ka tūkē tā tēta'i au tangata 'uri'anga 'i te 'āite'anga. Kia tāuru katoa'ia ki roto 'i te 'uri'uri'anga manako, tēta'i au manamanatā tā teia au tu'anga ngatā ka 'akatupu, mē ko'i'ia te au tāta 'i te tuātau 'ō te tārē'iki'anga.

Tika'anga muna

Kua 'ākara matatio te Tārē'anga-Tangata'Ite'Āpi'i o Nū Tīreni, 'i te manamanatā 'ō te tika'anga, 'ē te muna 'ō teia au tāta. Kāre teia porōteki 'i 'akamou'ia ki runga 'i tēta'i kimikimi'anga matatio, 'ē kāre katoa te tāta 'ō teia tārē'anga 'ē 'ōronga'ia nō tēta'i 'akakoro'anga kimi moni, mē kore, kia riro 'ei meitaki nō tēta'i 'ua atu putuputu'anga 'i va'o mai. Ko te tumu ma'ata 'ō teia porōteki, koia 'oki, ko te turu kia rito te au 'apinga turuturu 'i te 'āpi'i, nā tē pū'āpi'i, 'ē te tamariki 'āpi'i, kia meitaki atu tō rātou mārama nō runga 'i te tārē'anga nūmero, 'ē te tāmou'anga 'āpi'i.

Tē 'akapāpū'ia atu nei te muna 'ō te au tangata tātakita'i, nō te mea, kāre 'e ingoa 'i tāpiri'ia ki tēta'i vāito'anga 'ā te au tangata tātakita'i tei piri ki roto, 'ē tei tuku mai 'i tā rātou vāito'anga. Pērā katoa, kua tuku'ia te tāta ki roto 'i te au 'ākara'anga mā te 'iki parāni kore'ia, kāre 'ē rauka 'i te akapāpū ē, ko'ai teia au tangata.

Tei runga 'i te au 'āpi'i te 'iki ē, mē kā piri mai rātou, mē kāre. Tē 'akamāro'iro'i atu nei rā mātou, kia 'akakite atu kōtou ki tō kōtou Pū'āpi'i Ma'ata, te au tamariki 'āpi'i, 'ē te au metua, nō runga 'i teia porōteki, 'ē tē 'akama'ara atu nei 'i tā'au tu'anga nō runga 'i te au 'akamārama'anga ki te au metua, 'ē tō

rātou tika’anga. Tei runga ‘i tā mātou kupenga-roro-uira te ma’ata’anga ‘ō te au tuatua ‘akamārama’anga.

Ko te ‘anga ‘ō te vāito’anga ‘ē te au ui’anga, kua ‘akapā’ia tē reira ki runga ‘i tēta’i au porōteki, tei rave’ia ana e tēta’i au pātireia, ‘ē kua kitea mai tō rātou meitaki. Kua ō mai te putuputu’anga Stats NZ, ‘i te ‘ākara ‘i te ‘anga ‘anga ‘i te au ui’anga ‘ō teia vāito’anga, kia tano te au ui’anga ‘ō te vāito’anga, ki tā rātou ‘akapapa’anga ture.

Ko te pāruru’anga ‘i te au tāta tē ka rauka mai, tēta’i ‘apinga pu’apinga rava atu, tei tāmanako’ia ē, kia tuku’ia tēta’i au pāruru’anga ketaketa nō tē reira, nā roto ‘i te tā’anga’anga’anga ‘i tēta’i au tātā’anga-muna (encryption), ‘ē te tāviri-tomo’anga-ki-roto (login), ki runga i te kupenga-roro-uira.

- Ko te au pa’u’anga, ‘ē te au ui’anga tei ‘akairo’ia ‘e **MUNA** ka ‘aere tika ‘ua tē reira ki roto ‘i te papa-tāta (database) ‘ā te Tārē’anga-Tangata’Ite’Āpi’i. Kāre tē reira ‘ē ‘akaāri’ia ki roto ‘i te tāta ‘ā te pupu.
- Ko te au pa’u’anga ki te au ui’anga 6-20, ka ‘akaāri’ia te reira ‘ei putunga, kia rauka iā koe te kimikimi ‘i te au piri’anga, ‘i rotopū ‘i te au tūkē ‘i roto ‘i te pupu.
- Ka ‘akaāri tātakita’i’ia te toenga ‘ō te au ui’anga, ‘ē kāre ‘ē ‘aka’āite’ia ki tēta’i au pa’u’anga ā tā’au pupu ka ‘ōronga mai.

‘Akarongo ki te tangi’anga

Ka ‘ōronga atu mātou ‘i tēta’i tu’anga nō te ‘akarongo, ki runga ake ‘i te au ui’anga ‘i roto i te reo papa’ā. Mē ‘akatangi’ia, kā kite te tamariki ‘āpi’i ‘i te pitopito nō te tangi-ma’ata, tē ka tatau mai ‘i te au tuatua kia rātou nā roto ‘i te tā’anga’anga’anga ‘i te automatic browser voice, mē kiriki ki runga. Pēnei kā riro teia ‘ei tauturu ‘i te au tamariki ‘āpi’i ngatā ia rātou te tatau, mē kore, te mārama ‘i te au ui’anga

Reo Papa’ā / Māori

Ka rauka ‘i te pa’u ‘i te au ui’anga ‘i roto i te reo papa’ā, te reo Māori, Gagana Samoa, Lea Faka Tonga, Vosa Vakaviti ‘ē te Reo Māori Kūki ‘Airani. Ka ‘ōronga katoa atu mātou ‘i tēta’i tuātau nō te ‘akakīkī ‘i te au ui’anga ‘i roto ‘i te reo papa’ā, ‘ē pērā, te oki ki muri ‘ē ki mua ‘i rotopū ‘i te reo papa’ā, ‘ē te reo Māori.

Tō'ou tū tangata

1. ‘Ea’ā tō’ou tūtū tangata?

- Tāne
- Va’ine
- Tēta’i tūtū tangata kē atu (“akataka mai): _____
- ‘Akaruke ‘i te ui’anga

Kāre ‘e tauī’anga ‘ō te au ui’anga, mei te tārē’anga ‘i topa ake nei. ‘Inārā, ko te taime mua teia ka ui’ia ei te tū ‘ō te tangata ‘i roto ‘i te **Tārē’anga-Tangata o Nū Tirenī 2023**, ‘ē kua ‘āiteite te tātā’anga ‘ō te ngā ui’anga ‘openga.

Ka āru mātou i te akano’ono’o’anga ‘ā te Stats NZ, nō runga ‘i te **tū tangata**, nō te ko’iko’i’anga ‘i te au tāta, ma te tā’anga’anga ‘i tā rātou tātā’anga ‘ō te au ui’anga nō runga ‘i te tū tangata. ‘E ‘iki’anga tā mātou nō te au tamariki ‘āpi’i kia “**akaruke ‘i teia ui’anga**” mē kāre rātou e ‘inangaro ‘i te ‘akakite mai ‘i teia tua ‘ia rātou.

Nō te **tu’anga muna, ē te akaāri’anga ē, ea’ā te tumu**, kāre te tū tangata e akaāri’ia kiā koe ‘i roto i te tāta ‘ā te pupu, ‘inārā, kā ō atu tē reira ki roto ‘i te papa-tāta, tē ka rauka mai nā’au tetai ‘ākara’anga, ma te ‘ākara atu na roto ‘i te tā’anga’anga atu ‘anga ‘i tā mātou au tūru. Ka ‘akakite katoa’ia teia ki te au tamariki ‘āpi’i, ‘i te ‘akaoti’anga ‘ō te vāito’anga.

Tē ‘akamāro’iro’i atu nei mātou iā koe, **kia matakite mē tā’anga’anga ‘i te au tuatua nō runga ‘i te tū tangata**, ma te ‘akamanako ‘i te kōpae atu ‘i te au tū aka’āite no runga ‘i te tū tangata, mē kore, ‘i te au tū tā’emo’emo mē ka rauka.

Tēta’i au tatau’anga kē atu

- [Stats NZ: Sex and Gender](#)
- [Stats NZ: Sex and Gender Standards](#)

Te Kara Nātura o te Rouru

8. ‘Ea’a te kara nātura o tō’ou rouru?

- Kerekere
- Ke’uke’u
- Paraoni
- Muramura
- Teatea

OU

Kua ‘anga’ia teia ui’anga, kia kimi te tamariki ‘āpi’i ‘i tō rātou manako, nō runga ‘i te ‘āite’anga ‘ō teia au kara tātakita’i, ma te ‘iki ē, ea’a tikāi te kara nātura o to rātou rouru.

Kua tāmanako’ia ē, mei tēta’i 85 patene o te tangata ‘i roto ‘i teianei ao, ‘e rouru kerekere tō rātou, ‘ē 11 patene, ‘e rouru paraoni tō rātou, ‘ē 2 patene, ‘e rouru ke’uke’u tō rātou, ‘ē 2 patene, ‘e rouru muramura nātura tō rātou. Ko te tārē’anga ‘ō te Albinism, kua tāmanako’ia ē, ‘e ta’i ‘i roto ‘i te 17,000.

‘E ma’ata ‘ua atu rāi te tūkē ‘i rotopū ‘i te au ‘enua; ‘ākara’anga: kua tāmanako’ia ē, mei te 80 patene o te tangata ‘i Finland, ‘e rouru ke’uke’u tō rātou, ‘ē 6 patene o te tangata ‘i Tēkōtia, ‘e rouru muramura tō rātou.

Tēta’i au tatau’anga kē atu

- [Wikipedia Hair Colour](#)
- [Hair Colour Statistics](#)

Te Tū Nātura 'ō te Rouru

,ōu

9. 'Ea'a tikāi te tū nātura o tō'ou rouru?

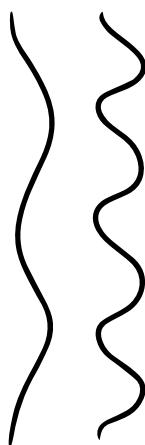
- Tikatika
- 'Atu'atu
- Mingimingi
- Tāviriviri

Kua 'anga'ia teia ui'anga, kia kimi te tamariki 'āpi'i 'i tō rātou manako nō runga 'i te 'akamārama'anga 'ō te au tū rouru, 'ē kia 'iki ē, ko tei'ea te 'akamārama'anga tau rava atu nō tō rātou rouru.

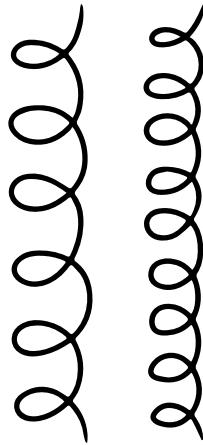
Kā riro pa'a teia tūtū 'ei tauturu atu:

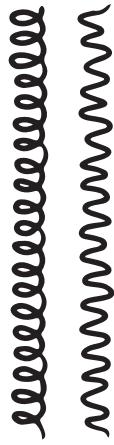
Tikatika

'Atu'atu

Mingimingi

Tāviriviri

Tēta'i au tatau'anga kē atu

- [Wikipedia Hair Texture](#)
- [Get to Know Your Hair Type](#)

Te Roroa 'ō Te Tapuae Vaevae

11. ‘Ea’a te roa ‘i tō’ou tapuae vaevae, me kāre ō’ou tāmaka?

Tātā ‘i te pa’u’anga ki roto ‘i te tenitimita ki te tai tōpata tētimara (one decimal place).

Tapuae vaevae kaui ____ cm   Tapuae vaevae katau ____ cm

Kā riro teia ‘ei ‘ōronga mai ‘i te au ‘aka’āite’anga nā roto ‘i te ‘ākarakara’anga ‘i te tūkē ‘i te roroa, ‘i rotopū ‘i te ngā vaevae ‘ē rua, ‘ē te piri’anga ‘i rotopū ‘i te ma’atama’ata ‘ō te vaevae, ‘ē te rima, te mata’iti, ‘ē tē vai atura.

‘I roto ‘i te kimikimi matatio’anga, kua ‘akaāri mai tei reira ē, iti ‘ua te tangata ‘e ‘āiteite te ma’atama’ata o tō rātou vaevae, ‘ē ka tauī te vāito tikāi ‘ō te vaevae ‘i roto ‘i te rā, nā runga ‘i te ‘anga’anga tē ka rave’ia. Kua ‘akakite te British Boot, Shoe, ‘ē te Allied Trades Research Association (SATRA) ē, mei te 20 patene o te tangata ‘i Paratāne, ‘e tūkē rāi te roa ‘i tō rātou tapuae vaevae, tere atu ‘i te 0.4 tenitimita (mei te ‘āpa ‘i te vāito Paratāne), ‘ē, mei tēta’i 2 patene ia rātou, mei te 0.8 tenitimita te tūkē, mē kore, ma’ata atu – ‘ē ta’i vāito Paratāne katoa.

Kua ‘akakite te Cincinnati Footcare ē, ‘ē 80 patene o te au Marike, ‘e roroa atu tō rātou vaevae kaui, ‘i te vaevae katau – te ma’ata’anga ia rātou, ko te tūkē, ‘ē 0.8 tenitimita.

‘Ē tuku ana te au toa tāmaka i te tāmaka katau ‘ei ‘akaāriari. ‘Ea’a teia kā riro ei, ‘ei manamanatā ki te au tangata roroa ake tō rātou vaevae kaui ‘i te vaevae katau? ‘E ma’atama’ata atu āinei tēta’i atu au mero kōpapa ‘i te tua kaui? ‘Ea’a te tumu?

Tēta’i au tatau’anga kē atu

- **The difference between left and right feet**
- **Normal to Have Different Sized Feet**

Rere Tū'anga

20. a. 'Ea'a te mamao 'i tō'ou rere tū'anga? Tātā 'i te pa'u'anga ki te tenitimita vaitata.

_____ cm

b. 'I tā'anga'anga ana koe 'i tēta'i tāketi nō te 'akatano'anga ki runga?

'Āē

Kāre

ōu

Ko te taime mua teia ka rave ei te Tārē'anga-Tangata'Ite'Āpi'i 'i teia kimikimi'anga. Kua anga'ia teia kia rauka te tāmatamata 'i te 'irinaki'anga ē, mē 'anga'ia tēta'i tāketi 'ei kaveinga, ka mamao atu te vāito 'ō te rere'anga. Ka tūkētūkē te tu'a'anga i te mamao 'ō te rere'anga, nā runga 'i te au tumu mei te tū tangata, 'ē te mata'iti.

Tēta'i au tatau'anga kē atu

- [Wikipedia Standing Long Jump](#)
- [Long Jump Test Norms](#)

Tā'anga'anga 'i te Teki (Tech)

23 a. Ko tei'ea 'i teia au apinga tā'au 'i tā'anga'anga 'i teia 'epetoma 'i topa ake nei? (Ka 'akatika'ia koe kia 'iki tere atu 'i te ta'i.)

- Tā'au terepōni 'apaipai
- YouTube
- Instagram
- Snapchat
- Pukamata
- Twitter
- TikTok
- Twitch
- Pinterest
- BeReal
- Whatsapp
- Reddit
- Discord
- Kāre 'i tēta'i o teia au 'apinga

'AKA'OU'IA

Kua 'aka'ōu'ia te rāvenga nō teia ui'anga. Kua kāpiti'ia mai te app 'ōu, tei karanga'ia e, BeReal 'ē kua 'akaātea'ia te au kangakanga (Roblox, Minecraft, e te Fortnite).

23 b. Ko tei'ea 'i teia' au 'apinga tā'au 'i tā'anga'anga ana koe, 'ē
4 mē kore, ma'ata atu te taime 'i nana'i? (Ka 'akatika'ia koe kia
'iki tere atu 'i te ta'i.)

- Tā'au terepōni 'apaipai
- YouTube
- Instagram
- Snapchat
- Pukamata
- Twitter
- TikTok
- Twitch
- Pinterest
- BeReal
- Whatsapp
- Reddit
- Discord
- Kāre 'i tēta'i o teia au 'apinga

Kua 'anga'ia teia ui'anga nō te kimi i te au tū tekinōretī e tā'anga'anga'ia nei.
'I roto i te marama Mē 2022, kua kitea'ia mai e te Pew Internet Research ē,
'ē 19 patene 'ō te māpū Marike, 'i rotopū i te mata'iti 13-17, tei karanga ē, 'i te
ma'ata'anga o te taime, 'ē tā'anga'anga ana rātou 'i te YouTube, 16 patene kua
karanga ē, 'i te ma'ata'anga o te taime, tei runga rātou 'i te TikTok, 'ē, 'ē 2 patene
kua karanga e, 'i te ma'ata'anga o te taime, tei runga rātou 'i te PukaMata.

Tēta'i au tatau'anga kē atu

Pew Internet Teens Social Media and Technology 2022

'Aere'anga ki runga 'i te Roro-uira-ao-rangi

24 a.'I roto 'i tēta'i 5 kupu, mē kore, iti mai, 'ea'a i tō'ou manako te **'apinga pu'apinga rava atu nō'ou**, nō te 'aere'anga ki runga 'i te roro-uira-ao-rangi.

24 b. 'I roto 'i tēta'i 5 kupu, mē kore, iti mai, 'ea'a i tō'ou manako te **'apinga kino rava atu nō'ou**, nō te 'aere'anga ki runga 'i te roro-uira-ao-rangi.

24 c. Kua ārai ake koe 'i tēta'i tangata 'i runga 'i te roro-uira-ao-rangi 'i teia **'epetoma 'i topa ake nei?**

- 'Āē
- Kāre

OU

Ko te ngā ui'anga mua 'ē rua, kua 'anga'ia tē reira nō te 'ōronga 'i tēta'i 'akamārama'anga rito nō te putunga tāta, 'ei kimikimi ma te tāmou, nā roto 'i te tā'anga'anga'anga 'i te kupu tiaorangi (clouds), 'ē tēta'i atu au 'apinga nō te kimi 'ō'onu atu 'i te 'āite'anga 'ō te au tātā'anga.

Kua 'akaiti mātou 'i te au pa'u'anga ki te 5 kupu, mē kore, iti mai, kia no'o tinamou ki runga 'i te kupu tikāi e anoano'ia nei, 'ē 'auraka 'i roto i te tākiato kōrero. Pēnei, ka anoano'ia kia tauturu atu koe 'i tā'au au tamariki 'āpi'i, nō te 'akaputuputu 'i tō rātou au manako.

Ko teia au putunga ui'anga, kua 'anga'ia tē reira nā te au pu'āpi'i, 'ē te tamariki api'i, kia kimikimi rātou 'i te kaveinga nō te au tūkatī'anga nā runga 'i te roro-uira-ao-rangi, ma te manamanatā kore. Ka 'inangaro mātou kia rauka 'i te au tamariki 'āpi'i i te 'akakite mai 'i te meitaki 'ē te kino, 'ē kia 'ākara tinamou 'ua rātou ki runga 'i tā mātou au ui'anga.

‘Āiteite katoa, me ārai’ia tēta’i tangata ‘i runga ‘i te roro-uira-ao-rangi, kā riro ‘ei mea meitaki (pāruru’anga), mē kore ra, ‘ei mea kino (manamanatā).

Ko te pupu ‘ō te Tārē’anga-Tangata’lte’Āpi’i, tē ‘anga’anga kāpiti nei rātou ki te Tūturu - e rāvenga ‘ōu teia nō te ora’anga meitaki ‘ō te tamariki ‘āpi’i - kia ‘akamata ‘i te ‘apinga turuturu ‘ō te papa-tāta, no te kimikimi’anga i tēta’i au tumu manako nō runga ‘i te ora’anga kōpapa, ‘ē te ora’anga meitaki ‘ō te au māpū tamariki ‘ōu, ‘akatinamou’ia nā roto ‘i te tā’anga’anga’anga ‘i te ao ‘ō te roro-uira-ao-rangi, ma te manamanatā kore.

Mataora / Rekareka

25 a. Kua mataora āinei koe ‘i te ma’ata’anga ‘ō te tuatau?

,
ōu

Ko teia ui’anga, kua ‘akamou’ia tē reira ki runga ‘i te au ui’anga mataora ‘ā te tārē’anga o teianei ao, ‘ē ko tēta’i ui’anga ‘inangaro rava ‘ia atu, ko te pati’anga ki te tamariki ‘āpi’i kia tuku mai ‘i tā rātou ‘ua’orāi ui’anga ‘i roto ‘i te au tārē’anga ‘openga. Kā riro te mataora, ‘ei tumu manako meitaki nō te ‘uri’uri’anga ‘i roto i te pi’a ‘āpi’i.

Tēta’i au tatau’anga kē atu

Happiness and Life Satisfaction Data

Piri'anga taeake

25 b. ‘Ē’ia ū’ou taeake pirimou tikai?

Ū

Ko teia tēta’i ui’anga tei pati’ia mai ‘ē te au tamariki ‘āpi’i ‘i te pati’anga’ia rātou, kia tuku mai ‘i tā rātou ‘ua’orāi ui’anga ‘i roto i te tare’anga i topa ake nei. ‘Ea’ā te ‘apinga tē ka ‘akama’ata atu ‘i te piri’anga taeake, tē kā riro katoa ‘ei tumu manako meitaki nō te ‘uri’uri’anga ‘i roto i te pi’ā ‘āpi’i

Tēta’i au tatau’anga kē atu

- **How many friends do you have, and how many do you really need?**
- **Your Social Circle is Smaller Than You Think**

Kava

26 a. ‘I roto ‘i tēta’i 5 kupu, mē kore, iti mai, ‘ea’ā i tō’ou manako te **tumu tikāi** ‘i inu ei te au māpū tamariki ‘i te kava?

---

26 b. ‘I roto ‘i tēta’i 5 kupu, mē kore, iti mai, ‘ea’ā i tō’ou manako **tē kā tupu** ‘i te au māpū tamariki ‘ē inu kava ana?

---

26 c. ‘I to’ou manako’anga, ‘e mea meitaki āinei ‘i te au māpū tamariki o tō’ou uki, te inu ‘i te kava?

- ‘Āē
- Kāre
- Tei runga ‘ua
- Kāre au ‘i kite

26 d. Kua kite au ē, ‘ē riro ana te kava ‘ei manamanatā nō tēta’i au māpū tamariki.

- Pāto’i pakari au
- Pāto’i
- ‘Akatika
- ‘Akatika pakari
- Kāre au ‘i kite

‘ōu

Ko teia au pupu ui’anga, kua ‘anga’ia tē reira nā te au pū’āpi’i ‘ē te tamariki ‘āpi’i, kia kimikimi ‘i te tumu e inu nei te au māpū tamariki ‘ōu ‘i te kava. Ko te ngā ui’anga mua ‘ē rua, kua ‘anga’ia tē reira nō te ‘ōronga mai ‘i tēta’i putunga tāta rito meitaki, ‘ei kimikimi ma te tāmou nō runga i te tā’anga’anga ‘i te

kupu tiaorangi (clouds) ‘ē pērā katoa ‘i tēta’i atu au ‘apinga tē ka ‘ākara matatio ki roto i te au tātā’anga. Kua ui katoa mātou nō runga i tō rātou ‘ua’orāi manako nō runga ‘i te kava ‘i roto i te Tārē’anga-Tangata’Ite’Āpi’i, ‘i topa ake nei.

Ko te pupu ‘ō te Tārē’anga-Tangata’Ite’Āpi’i, tē ‘anga’anga kāpiti nei rātou ki te Tūturu - e rāvenga ‘ōu teia nō te ora’anga meitaki ‘ō te tamariki ‘āpi’i - kia ‘akamata ‘i te ‘apinga turuturu ‘ō te papa-tāta, no te kimikimi’anga i tēta’i au tumu manako nō runga ‘i te ora’anga kōpapa, ‘ē te ora’anga meitaki ‘ō te au māpū tamariki ‘ōu, ‘akatinamou’ia ki runga ‘i tō rātou mānakonako’anga, ‘ē tō rātou au tū nō runga ‘i te kava.

Tēta’i au tatau’anga kē atu

Trends in adolescent drinking in New Zealand

‘Ara Painapa ki runga ‘i te Pīta (Pizza)

28 a. Ka tau ainei te ‘ara painapa ki runga ‘i te pīta (pizza)?

- ‘Āē
- Kāre
- Kāre au ‘i kite

ōu

Kua ‘anga’ia teia ui’anga kia riro ‘ei ui’anga tāmataora, ‘ei ‘akamāro’iro’i ‘i te tuātau ‘uri’uri manako ‘i roto ‘i te pi’ā ‘āpi’i! ‘E pati’anga ‘inangaro’ia teia, ‘i te pati’anga’ia te tamariki ‘āpi’i, kia tuku mai ‘i tā rātou ‘ūa’orāi ui’anga, ‘i roto i te au uiui’anga ‘openga.

‘I te mata’iti 2021, kua rave te Beef & Lamb o Nū Tīreni ‘i tēta’i vāito’anga, ‘ē kua kitea mai ē, ‘ē 65 patene ‘ō te au tangata Nū Tīreni, ‘ē tuku ana ‘i te ‘ara painapa ki runga ‘i tā rātou pīta (pizza). ‘I te mata’iti 2017, kua kitea mai e te nūti peapa, Time magazine, ‘i runga ‘i te roro-uira-ao-rangi ē, vaitata atu ki te 63 patene ‘ō te au pa’u’anga, ‘ē reka rātou ‘i te ‘ara painapa ‘i runga ‘i te pīta

(pizza). ‘Ē kua ‘akakite katoa mai te Dominos o Nū Tīreni ē, ko te pīta Vai’T (Hawaiian pizza) te rua ‘ō te pita reka rava’ia atu.

Tēta’i au tatau’anga kē atu

- [NZ Herald: Pineapple on Pizza](#)
- [Stuff: Why Do So Many People Hate Pineapple on Pizza](#)
- [NZ Herald: New Zealand’s Favourite Pizza Topping Revealed](#)

Tū ’Āiti Kirīmi

28 b. ‘Ea’ā tā’au tū ’āiti kirīmi reka rava atu?

Mē kāre koe ‘i kite, taipu, **kāre au ‘i kite.**

ŌU

Kua ‘anga’ia teia ui’anga kia riro ‘ei ui’anga tāmataora, ‘ei ‘akamāro’iro’i ‘i te tuātau ‘uri’uri manako ‘i roto ‘i te pi’ā ‘āpi’i! ‘E pati’anga ‘inangaro’ia teia, ‘i te pati’anga’ia te tamariki ‘āpi’i, kia tuku mai ‘i tā rātou ‘ūa’orāi ui’anga, ‘i roto ‘i te au uiui’anga ‘openga.

Kua ‘akakite te Canstar Blue NZ ē, ‘i roto ‘i tā rātou kimikimi matatio’anga ‘i te mata’iti 2020, kua riro te poroporo (berry) ‘ei nūmero ta’i (15%), āru atu, ko te tiōkarēti (13%), vānira (11%), ‘ē te hokey pokey (10%). ‘I roto ‘i te ‘oko’oko’anga ‘ā te Tip Top New Zealand ‘i te mata’iti 2016, ko te vānira te nūmero ta’i, mei tēta’i 935,000 rita, āru atu ko te boysenberry (313,000 litres), ‘ē te tiōkarēti (302,000 litres).

Tēta’i au tatau’anga kē atu

- [Canstar Blue NZ Ice Creams Report](#)
- [TipTop History](#)

Kiore ngiāo, mē kore, Puakaoa

ŌU

28 c. Ko tē'ea te mea ngari rava atu kiā koe, ko te kiore ngiāo, mē ko te puakaoa?

- Kiore ngiāo
- Puakaoa
- Kāre aku iki'anga
- Kāre au 'i kite

Kua 'anga'ia teia ui'anga kia riro 'ei ui'anga tāmataora, 'ei 'akamāro'iro'i 'i te tuātau 'uri'uri manako 'i roto 'i te pi'a 'āpi'i! 'E pati'anga 'inangaro'ia teia, 'i te pati'anga'ia te tamariki 'āpi'i, kia tuku mai 'i tā rātou 'ūa'orāi ui'anga, 'i roto i te au uiui'anga 'openga.

Kua 'akakite te Companion Animals NZ 'i te mata'iti 2020 ē, 'ē 41% 'ō te au ngutu'are, 'e kiore ngiāo tā rātou, 'ē 34%, 'e puakaoa tā rātou, 'ē tei roto 'i te au 'ōire rikiriki te nūmero teitei. Kua tuku mai te Instagram 'i roto 'i te mata'iti 2020, 'i tēta'i au 'ākara'anga 'ō'onu, tei kitea'ia mai nō runga 'i te au puakaoa 'i Nū Tīreni. 'I roto 'i te mata'iti 2001, 'ē 73% 'ō te au tangata Marike tei karanga ē, 'e meitaki atu te puakaoa 'i te au kiore ngiāo.

Tēta'i au tatau'anga kē atu

- [Companion Animals NZ Report 2020](#)
- [Cats vs Dogs on Instagram](#)
- [NZ's Dog Population Rising Faster Than People](#)
- [Dogs “Better Pets” than Cats](#)

Tipōti Reka Rava Atu

28 d. ‘Ea’ā tā’au tipōti reka rava atu i te kanga/rave?

ŌU

Mē kāre koe ‘i kite, taipu, **kāre au ‘i kite.**

Kua ‘anga’ia teia ui’anga kia riro ‘ei ui’anga tāmataora, ‘ei ‘akamāro’iro’i ‘i te tuātau ‘uri’uri manako ‘i roto ‘i te pi’ā ‘āpi’i! ‘E pati’anga ‘inangaro’ia teia, ‘i te pati’anga’ia te tamariki ‘āpi’i, kia tuku mai ‘i tā rātou ‘ūa’orāi ui’anga, ‘i roto i te au uiui’anga ‘openga

‘I roto i te mata’iti 2021, Kua rave te Kōnitara Tipōti ‘ō te ‘Āpi’i Tuarua o Nu Tīreni, ‘i tēta’i vāito’anga, nō runga ‘i te piri’anga pu’apinga ‘i roto ‘i te tomo’anga ki roto ‘i te tipōti. Ko ngā tipōti teitei ‘ē toru, ko te Kete pōro (26,000), te Pākete-pōro (25,000), ‘ē te Tu’e pōro (24,000).

Tēta’i au tatau’anga kē atu

[Wikipedia: Sport Participation in New Zealand](#)

Ui'anga nō te Tuatau-Ki-Mua

29. Mē kā rauka iā koe ‘i te ui ‘aka’ou ‘i tēta’i ui’anga ‘i roto ‘i teia vāito’anga, ki te au tamariki ‘āpi’i o Nū Tīreni nei, ‘ea’a tē reira?

Ka tāuru’ia teia au ui’anga ki roto ‘i te au ‘akano’ono’o’anga ‘ō te vāito tārē’anga-tangata, nō te mata’iti 2025. Tē ‘āriki rekareka atu nei mātou ‘i tā’au au tamariki ‘āpi’i kia ‘akakite tika mai kia mātou ē, ‘ea’a tā rātou au ui’anga ka ‘inangaro kia ui ‘ia atu kia rātou, nō te tuātau ki mua! ‘Ōronga ‘i tēta’i tuātau nō tā’au au tamariki ‘āpi’i, kia kimi meitaki ‘i tō rātou manako nō runga ‘i teia ‘i mua ake, ma te ‘akakite atu kia rātou ē, ka tāuru’ia tā rātou ui’anga ki roto ‘i te au uiui’anga ‘ō teia mata’iti.

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

'Akapapa'anga nō te Te'ate'amamao 'i te Pi'a 'Āpi'i.

- Tatau 'i te au **uiui'anga** kātoatoa (kua 'ōronga'ia atu)
- Nene'i ma te tuku i tēta'i **kāti nō te au ngā'i vāito'anga**, takapini 'i tō'ou pi'a 'āpi'i, 'ei tauturu 'i te au tamariki 'āpi'i (kua 'ōronga 'ia atu i runga 'i te au kapi tē ka āru mai)
- Tatau 'i te au **'akamārama'anga 'akapapa'anga 'ā te au pū'āpi'i nō runga 'i te Rere Tū'anga** (kua 'ōronga'ia atu)
- 'Anga i te **kāti tāta** nā te au tamariki 'āpi'i (kua 'ōronga'ia atu: ē 4 kā ō ki runga 'i te kapi 'okota'i)
- Te'ate'amamao 'i te **kāti vāito'anga i te vaevae** (kua 'ōronga'ia atu): tāpiri ma te pākoti'ia kia tano ki te vāito. (pēnei kia laminate nā mua)
- Te'ate'amamao 'i te au **'apingga matīni** (devices) nā te tamariki 'āpi'i, kia 'akakīkī 'i teia vāito'anga ki runga 'i te roro-uira-ao-rangi.
- Te'ate'amamao 'ē rua **tēpu vāito**, pine'ia ki runga 'i te patu, nō te vāito'anga i te teitei.
- Te'ate'amamao 'i te au **puka api'i** kia rauka 'i te tamariki 'āpi'i 'i te tuku ki runga 'i tō rātou katu mē vāito i tō rātou teitei.
- Te'ate'amamao 'i te **tēpu vāito** 'i te punupunu 'ō te pa'u'anga rima, 'ē te rere tū'anga.
- Te'ate'amamao 'i tēta'i **rūrā**, nō te vāito 'i te punupunu 'ō te mangamanga rima nui.
- Te'ate'amamao i tēta'i tānga **taura** (mei tēta'i 10 tenitimita te roa) nō te vāito'anga 'i te punupunu 'ō te mangamanga rima nui.

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

- Te'ate'amamao 'ē 2 tātānga **taura** (mei tēta'i 1 mita te roa), 'ē ta'i tēpu ki runga 'i te one (nō te rāini 'akamata'anga) 'ē tēta'i kia papa nō te tāpiri ki runga i te one (nō te rua 'ō te pupu tē kā rave 'i te rere tū'anga).
- Te'ate'amamao 'i te **paunu tā-nūmero** (paunu tangata) nō te paunu 'i te teima'a 'ō te kete 'āpi'i.
- Te'ate'amamao 'i te **uāti-tāora**, tātaime, mē kore, 'i tēta'i ora, nō te tū'anga ki runga 'ē ta'i vaevae.

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

10. 'Ea'a tō'ou teitei, me kāre ō'ou tāmaka? Tātā i te pa'u'anga ki te tenitimita vaitata.

'Anga'anga takirua ma te āru i teia au taka'inga:

1. 'Akakite ki tō'ou pātana, kia kiriti 'i tōna tāmaka.
2. 'Akakite ki tō'ou pātana, kia tū ma te 'uri i tō rātou tua ki te patu, ma te tāpiri ki te pae 'i te tēpu vāito.
3. Rave 'i te puka, 'ē oti, tāpiri 'i tē reira ki runga 'i te patu, i runga ake i tōna katu. 'Ākara meitaki 'i te kāivi 'ō te puka, kia tūkati te reira ki te patu.
4. 'Akaneke 'i te puka ki raro ē, 'āmiri 'ua atu te reira 'i te katu o tō'ou pātana.
5. 'Ākara ki raro ake 'i te kāivi 'ō te puka, ma te tatau i tō rātou teitei 'i runga i te tēpu vāito (vāito ki te tenitimita vaitata).
6. 'Akakite ki tō'ou pātana kia tātā i tō rātou teitei ki runga i tā rātou kāti tāta.
7. Tauī ngā'il!

Te au 'apinga ka 'akamanako:

- 'Ea'a te tumu 'i meitaki atu ei te puka, 'i te rūrā, nō te tuku ki runga 'i te au katu?
- 'Ea'a te tumu 'i meitaki atu ei te tāpiri 'i te tēpu ki runga 'i te patu?
- 'Ea'a koe 'i manako ai e, kua tieni'ia mai teia ui'anga mei roto mai i te ui'anga, "Ea'a tō'ou teitei?"
- Ko'ai tē ka anoano pakari 'i teia tāta?
- 'Ea'a i tō'ou manako'anga te vāito poto 'ē te vāito roroa rava atu nō te teitei 'ō te au tamariki 'āpi'i o tō'ou uki?
- Mē tuku koe 'i te au 'akairo 'ō te teitei o te au tamariki 'āpi'i o tō'ou uki ki runga i te karāpu, 'ea'a te tarai'anga tā'au i tāmanako nō te tu'a'anga?

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

11. Ea'a te roa i tō'ou vaevae, mē kore, ō tō'ou tāmaka? Vāito i tō'ou nga vaevae. Tuku 'i te pa'u'anga ki roto 'i te tenitimita ki te tōpata ta'i tētimara.

'Anga'anga takirua ma te āru i teia au taka'inga:

---

1. 'Akakite ki tō'ou pātana, kia kiriti 'i tōna tāmaka.
2. 'Akakite ki tō'ou pātana kia tū ma te tāpiri ia muri 'i tōna poro vaevae ki runga 'i te patu, 'i runga ake 'i te kāti vāito'anga. 'Ākara meitaki kia 'āmiri te kāti vāito'anga 'i te patu.
3. Tatau 'i te vāito 'i te roa o tō rātou nga vaevae, mei runga mai 'i te kāti vāito'anga ('i roto 'i te tenitimita ki te tōpata tai 'ō te tētimara).
4. 'Akakite ki tō'ou pātana kia tātā 'i te roa o to rātou nga vaevae ki runga 'i te kāti tāta.
5. Tauī ngā'i!

Te au 'apingga ka 'akamanako:

- 'Ea'a te tumu i meitaki atu ei te tā'anga'anga 'i te kāti vāito 'i te rūrā?
- Me 'a'ao 'ua koe i tō'ou tāmaka, kā riro āinei tei reira 'i te 'akatūkē 'i te au vāito'anga?
- 'Ea'a te tumu 'i meitaki atu ei te vāito ki runga 'i te patu?
- Ko'ai mā tē ka 'inangaro i teia tāta?
- 'Ea'a atu tēta'i au vāito o te mero kopapa tē ka piri atu ki te roa 'ō te tapuae vaevae?
- 'Āiteite āinei te vāito 'ō te vaevae kaui 'ē te vaevae katau 'ō te tangata?

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

- ‘I tō’ou manako ē, tē tiēni ara te vāito ‘i te roa o te tapuae vaevae ‘ō te au uki tamariki ‘āpi’i, ‘i te au tuātau ravarāī?
- Mē tuku koe ki runga i tēta’i karāpu ‘i te roa ‘ō te vaevae ‘ō te au tamariki ‘āpi’i o tō’ou uki, ‘ea’a te tarai’anga tā’au i tāmanako nō te tu’ā’anga?

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

12. 'Ea'a te punupunu o tō'ou pa'u'anga rima kaui? Tātā 'i te pa'u'anga ki roto 'i te tenitimita ki te ta'i tōpata tētimara

'Anga'anga takirua ma te āru i teia au taka'inga:

- Ākara ki te ngā'i puku 'i runga 'i te pa'u'anga rima o tō'ou taeake.
- Tuku 'i te tēpu vāito nā runga 'i te ivi takapini ake 'i te pa'u'anga rima.
- Tatau 'i te vāito 'ō te pa'u'anga rima mei runga mai 'i te tēpū vāito ('i roto i te tenitimita ki te ta'i tōpata tētimara).
- Akakite ki tō'ou pātana, kia tātā 'i te vāito o tō rātou pa'u'anga rima, ki runga 'i te kāti tāta.
- Tauī ngā'i!

Te au 'apinga ka 'akamanako:

- 'Ea'a te tumu i 'inangaro'ia ei te puku 'ō te ivi?
- Ka manamanatā āinei kia vāito tātou 'i te pa'u'anga rima 'ō te rima katau?
- 'Ea'a tātou 'i vāito ei ki roto 'i te tenitimita ki te ta'i tōpata tētimara?
- Ko'ai mā tē ka 'inangaro i teia tāta?
- 'Ea'a atu tēta'i au vāito 'ō te mero kōpapa tā'au 'i manako ē, ka rauka 'i te 'aka'āite atu ki te pa'u'anga rima?
- 'Ea'a i tō'ou manako'anga te vāito meangiti 'ē te ma'atama'ata 'ō te pa'u'anga rima 'ō te au tamariki 'āpi'i o tō'ou uki?

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

13. 'Ea'a te vāito punupunu o tō'ou mangamanga rima nui? Tātā 'i te pa'u'anga ki roto 'i te tenitimita ki te tōpata ta'i tētimara.

'Anga'anga takirua ma te āru i teia au taka'inga:

---

1. Mou 'i tēta'i 'ope 'ō te potonga taura, 'ē oti, tāpeka na va'o ake 'i te mangamanga rima nui o tō'ou pātana, 'apa i rotopū 'i te nga pa'u'anga.
2. Tā'anga'anga i tō'ou mangamangā rima nō te māka 'i te ngā'i 'i tūkati ei te taura ki tēta'i'ope.
3. 'Akatika 'i te taura ki runga 'i te rūrā, 'ē oti, vāito 'i te roa 'ō te taura kia 'āite ki te punupunu'anga o to rātou mangamanga rima nui, 'i roto 'i te tenitimita ki te ta'i tōpata tētimara.
4. 'Akakite ki tō'ou pātana kia tātā 'i te vāito punupunu o tō rātou mangamanga rima nui, ki runga i te kāti tāta.
5. Tauī ngā'i!

Te au 'apinga ka 'akamanako:

- 'Ea'a tātou 'i tā'anga'anga ei 'i te taura, 'ē kāre 'i te tēpu vāito?
- 'E pu'apinga āinei kia vāito tātou 'i te nui 'ō te rima katau?
- 'Ea'a tātou ka vāito ei ki te mirimita vaitata?
- 'Ea'a tātou ka 'akaeta ei kia tika meitaki te taura?
- Ko'ai mā tē ka 'inangaro i teia tāta?
- 'Ea'a tēta'i au vāito'anga 'ō te mero kōpapa, tē kā piri atu ki te punupunu 'ō te mangamanga rima nui?
- 'I tō'ou manako ē, 'e piri'anga tēta'i 'i rotopū i te punupunu 'ō te nui rima kaui, ki te rima tātā 'ō te tamariki 'āpi'i?

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TIRENI

16. 'Ea'a te teima'a o tā'au kete 'āpi'i 'i teia rā? Tātā 'i te pa'u'anga ki roto 'i te kirokarāmu ki te ta'i tōpata tētimara.

'Anga'anga takirua ma te āru i teia au taka'inga:

- Ākara meitaki ē, tei roto i tā'au kete 'āpi'i tā'au au puka 'āpi'i, manga 'āpi'i, tō'ou tiēni nō te tipōti, tā'au au matīni (devices), 'ē te au 'apinga tā'au 'i 'apai mai ki te 'āpi'i 'i teia rā.
- Paunu 'i tā'au kete 'āpi'i nā roto 'i te tā'anga'anga 'i te paunu tā-nūmero 'i roto i te kirokarāmu ki te tai tōpata tētimara.
- Tātā i te teima'a o tā'au kete 'āpi'i ki runga 'i te kāti tāta.

Te au 'apinga ka 'akamanako:

- 'Ea'a te tūkē 'i te teima'a o tā'au kete 'āpi'i 'i te au ra tātakita'i?
- 'Ea'a te tūkē i te teima'a o tā'au kete 'āpi'i, mē rave'ia te vāito'anga 'i mua ake i te kaikai, mē kore, mē oti koe i te kaikai?
- Ko'ai mā tē ka 'inangaro i teia tāta?
- Mē tuku koe 'i te paunu 'ō te au kete 'āpi'i ā te tamariki 'āpi'i ki runga 'i te karāpu, 'ea'a te tarai'anga tā'au i tāmanako nō te tu'a'anga?
- Ea'a te tauū'anga tā'au 'i kite nō te paunu 'ō te kete 'i teia au mata'iti 'i 'aere 'ia mai?

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

19. 'Ea'a te roa me tū koe ki runga 'i tō'ou vaevae kaui ma te tōpiri 'i tō'ou mata? Tātā 'i te pa'u'anga 'i roto 'i te tēkoni.

'Anga'anga takirua ma te āru i teia au taka'inga:

---

1. Te'ate'amamao 'i te uāti-tāora, tātaime, mē kore, 'i tēta'i ora, 'ei rēkōti i te ora ki te tēkoni vaitata mai.
2. 'Akakite ki tō'ou pātana kia tū ki runga 'i tōna vaevae kaui, ma te tōpiri i tōna mata. 'Akamata rava 'i te tārē i tōna taime.
3. Tāpū 'i te ora mē ū tō rātou vaevae katau ki runga 'i tēta'i 'ua atu 'apinga, mē kore, mē keukeu tō rātou vaevae kaui: 'ākara'anga, mē rere aia. 'Akakite ki tō'ou pātana 'i te nūmero 'i roto i te tēkoni. Kāre e 'akatika'ia te rave takirua taime.
4. 'Akakite ki tō'ou pātana kia tātā 'i tō rātou taime ki runga 'i te kāti tāta.
5. Tauī ngā'i!

Te au 'apinga ka 'akamanako:

- 'Ea'a tātou 'i 'akatika 'ua ai 'ē ta'i taime, 'ē kāre e ma'ata atu?
- 'Ea'a te au apinga tē kā kanga 'i tō'ou pārāni? Terēni tipōti, ro'iro'i, makimaki?
- 'Ea'a tēta'i 'ua atu tangata ka 'inangaro ei 'i te tāta nō te pārāni, 'ē te akatanotano'anga?
- Mē tuku koe 'i te ora 'ō te au tangata nō teia kanga tāmataora ki runga 'i te karāpu, 'ea'a te tarai'anga tā'au 'i tāmanako nō te tu'a'anga?

Tare'anga Tangata i te Api'i

NŪ TĪRENI

20. Ea'a tō'ou mamao no te rere tū'anga? Tātā 'i te pa'u'anga ki te tenitimita vaitata.

Āru 'i teia au taka'inga tāpiri atu ki te au akamārama'anga nō kō mai 'i tō'ou pū'āpi'i:

1. Tū ki muri ake 'i te taura nō te 'akamata'anga 'i runga 'i te one, ma te 'akaātea rāi 'i tō'ou vaevae.
2. Rere kia mamao ki mua, mei te ngā'i 'i tū ei koe (kāre e 'oro), 'ē rua vaevae ki runga 'i te one, kā rere ei, 'ē kia tō ki runga 'i ngā vaevae 'ē rua.
3. Vāito 'i te nūmero ki roto 'i te tenitimita, mei te rāini 'akamata'anga, ki muri 'i te māka 'ō te poro vaevae vaitata mai.

Te au 'apinga ka 'akamanako:

- 'Ea'a tātou 'i 'akatika 'ua ai 'ē ta'i taime, 'ē kāre e ma'ata atu?
- 'Ea'a te 'apinga ka tāmanamanatā 'i te mamao o tō'ou rere tū'anga? Terēni tipōti, ro'iro'i, makimaki.
- 'Ea'a tēta'i 'ua atu tangata ka 'inangaro ei 'i te tāta 'ō te rere tū'anga?

Te'ate'a-mamao'anga nā te au pū'āpi'i nō te Rere Tū'anga.

---

1. Tu'a 'i tā'au au tamariki 'āpi'i kia 'āiteite 'ē rua pupu.
2. Ko te pupu mua, nā rātou e 'akamata, āru atu, ko te rua o te pupu, 'ē ka tā'anga'anga rātou 'i te **rāini tāketi** nō te 'akatano ki runga (te rua o te taura tāpirī'ia ki runga 'i te ta'ua)
- 3. 'Auraka e 'akaāri ki tēta'i 'ua atu tamariki 'āpi'i 'i te tāketi 'i mua ake ka 'akamata ei te rua 'ō te pupu.**
4. Ka anoano'ia te au tamariki 'āpi'i 'i roto i te pupu mua, kia āru meitaki 'i teia au taka'inga:
  - Tū ki muri ake 'i te taura nō te 'akamata'anga 'i runga 'i te one, ma te 'akaātea rāi 'i tō'ou vaevae.
  - Rere kia mamao ki mua, mei te ngā'i 'i tū ei koe (kāre e 'oro), 'ē rua vaevae ki runga 'i te one, kā rere ei, 'ē kia tō ki runga 'i ngā vaevae 'ē rua.
  - Vāito 'i te nūmero ki roto 'i te tenitimita, mei te rāini 'akamata'anga, ki muri 'i te māka 'ō te poro vaevae vaitata mai.
5. Āru mai, 'akapapa 'i te rāini tāketi ki teia au tārē mamao 'i raro nei, mei te rāini 'akamata:

Mata'iti 3: 108cm	Mata'iti 8: 144cm	Mata'iti 13: 180cm
Mata'iti 4: 118cm	Mata'iti 9: 150cm	Api'i Tua-toru: 180cm
Mata'iti 5: 126cm	Mata'iti 10: 160cm	
Mata'iti 6: 132cm	Mata'iti 11: 168cm	
Mata'iti 7: 138cm	Mata'iti 12: 174cm	
6. Ko te au tamariki 'āpi'i 'i roto 'i te rua o te pupu, ka āru rai rātou 'i te au taka'inga mei te pupu mua, 'ē pērā te rāini 'ō te tāketi tei kāpitī'ia mai.

CensusAtSchool

NŪ TĪRENI

Kāti Tāta no te:

10. Teitei:	cm
11 a. Roa o te vaevae kauī:	cm
11 b. Roa o te vaevae katau:	cm
12. Te punupunu 'ō te pa'u'anga o te rima kauī	
13. Punupunu o te nui rima	cm
16. Te teima'a 'ō te kete 'āpi'i	kg
19. Tū'anga ki runga 'i te vaevae kauī	tēkoni
20. Rere Tū'anga	cm

CensusAtSchool

NŪ TĪRENI

Kāti Tāta no te:

10. Teitei:	cm
11 a. Roa o te vaevae kauī:	cm
11 b. Roa o te vaevae katau:	cm
12. Te punupunu 'ō te pa'u'anga o te rima kauī	
13. Punupunu o te nui rima	cm
16. Te teima'a 'ō te kete 'āpi'i	kg
19. Tū'anga ki runga 'i te vaevae kauī	tēkoni
20. Rere Tū'anga	cm

CensusAtSchool

NŪ TĪRENI

Kāti Tāta no te:

10. Teitei:	cm
11 a. Roa o te vaevae kauī:	cm
11 b. Roa o te vaevae katau:	cm
12. Te punupunu 'ō te pa'u'anga o te rima kauī	
13. Punupunu o te nui rima	cm
16. Te teima'a 'ō te kete 'āpi'i	kg
19. Tū'anga ki runga 'i te vaevae kauī	tēkoni
20. Rere Tū'anga	cm

CensusAtSchool

NŪ TĪRENI

Kāti Tāta no te:

10. Teitei:	cm
11 a. Roa o te vaevae kauī:	cm
11 b. Roa o te vaevae katau:	cm
12. Te punupunu 'ō te pa'u'anga o te rima kauī	
13. Punupunu o te nui rima	cm
16. Te teima'a 'ō te kete 'āpi'i	kg
19. Tū'anga ki runga 'i te vaevae kauī	tēkoni
20. Rere Tū'anga	cm

Kāti vāito'anga 'i te tapuae vaevae

0	0
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22

Kāti vāito'anga 'i te tapuae vaevae

21	
22	
23	
24	
25	
26	
27	
28	
29	
30	
31	
32	
33	
34	
35	
36	
37	
38	
39	
40	